

H

μοναχή Ολυμπιάς -κατά κόσμο Θωμαΐς Βασιλάκη- ανήκει στην αδελφότητα της Μονής «Ευαγγελισμός Μητρός Ηγαπημένου» στην Πάτμο. Γεννήθηκε στα Χανια από οικογένεια με θρησκευτική και καλλιτεχνική παράδοση. Πολύ νωρίς εκδηλώνεται η τάση της για την ζωγραφική και παρακολουθεί ελεύθερα μαθήματα ζωγραφικής. Η στροφή της στην αγιογραφία οφείλεται σε παρότρυνση του πνευματικού της γέροντα π. Αμφιλοχίου Μακρή, ο οποίος στο πρόσωπο της νεαρής Θωμαΐδας με τον ζήλο για την ζωγραφική και τον μοναχικό βίο διαβλέπει μια μελλοντική μοναχή αγιογράφο. Την συνιστά στον γνωστό του μεγάλο δάσκαλο και αναβιωτή της βυζαντινής αγιογραφίας Φώτη Κόντογλου και του εμπιστεύεται το καλλιτεχνικό της ταλέντο, για να την μύση «εις την μυστικήν εικονογραφίαν». Η μαθητεία της κοντά στον κυρ Φώτη είχε, όπως ήταν επόμενο, βαθειά επίδραση στην διαμόρφωση της καλλιτεχνικής της ευαισθησίας. Της αναθέτει για «σπουδή» την πιστή αντιγραφή βυζαντινών εικόνων από την πλούσια συλλογή της Πάτμου. Γι' αυτό τον λόγο ο αείμνηστος ακαδημαϊκός Αναστάσιος Ορλάνδος την συνέστησε να προσληφθή στο Βυζαντινό Μουσείο για την αντιγραφή Βυζαντινών εικόνων. Η ίδια όμως θέλοντας να ευρύνη τους ορίζοντές της ταξιδεύει στον Ελλαδικό χώρο, την Ορθόδοξη Ανατολή και τις Σλαβικές χώρες για να γνωρίση από κοντά τις

Σχολές και τα Κέντρα της Ορθόδοξης Αγιογραφίας. Από κει και πέρα η αδελφή Ολυμπιάς, μέσα στον κόσμο της προσευχής, πορεύεται, είκοσι πέντε περίπου χρόνια, με το χρωστήρα, εξελίσσεται και ωριμάζει στην τέχνη. Εμπνέεται και επηρεάζεται από τα έργα των μεγάλων ζωγράφων προγόνων της, της Κρητικής Σχολής, και ιδιαίτερα του Θεοφάνη, αλλά και από άλλες τάσεις που κατά τις μελέτες της επηρέασαν την καλλιτεχνική της φυσιογνωμία. Τα έργα της, που διακρίνονται για την άρτια τεχνική και την ευαισθησία των χρωμάτων, κοσμούν σήμερα την Μονή της μετανοίας της, την μεγάλη Μονή του Θεολόγου, εκκλησίες της Πάτμου, της Ρόδου, της Σύμης, της Κρήτης, αλλά και πολλές «κατ' οίκον εκκλησίες» ευσεβών χριστιανών, και εικονοστάσια. ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ ΜΟΝΑΧΗΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ Η εκκλησιαστική τέχνη γεννήθηκε, άνθησε και μεγαλούργησε -καλλιτεχνικά και θεολογικά- στο μυστικό χώρο της προσευχής: στα μοναστήρια, ασκηταριά, στις εκκλησίες. Αργότερα, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας σε πόλεις και χωριά, αναπτύχθηκε μια έντονη καλλιτεχνική δραστηριότητα (Κρήτη αρχικά, χωριά της ηπειρωτικής Ελλάδας αργότερα) συχνά με πρωταγωνιστές ιερωμένους, χωρίς όμως να αποκλείεται η ενεργός συμμετοχή των λαϊκών ιδίως από το 18ον αι. και μετά. Είναι γνωστό βέβαια ότι από το 19ον αι. η βυζαντινή τέχνη ξεχάστηκε, παραμελήθηκε κι αντικαταστάθηκε -ακόμα και σε καίρια κέντρα του ορθοδόξου μοναχισμού όπως το Άγιον Όρος- από τη δυτικοευρωπαϊκής τεχνοτροπίας έκφραση. Και είναι γεγονός ότι η αναβίωση της αυθεντικής Ορθόδοξης έκφρασης, της «Βυζαντινής», οφείλεται σε μια ομάδα ανθρώπων λαϊκών, φωτισμένων και προικισμένων από τη χάρη του Θεού με τάλαντο πλούσιο και πνευματικότητα. Πρωτεργάτης αυτής της επιστροφής ήταν ο Φώτης Κόντογλου (1895-1965), ζωγράφος ταλαντούχος και έμπλεως της πατερικής θεολογίας, που δίδαξε σε πολλούς νέους την ιερή και ειρηνόχυτο τέχνη της Ορθοδοξίας. Την ιστόρηση τώρα των ναών και των φορητών εικόνων αναλαμβάνουν ζωγράφοι σπουδαγμένοι στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών που παρακολούθησαν και λίγο τον Κόντογλου ή τον Πελεκάση κ.α. ή και αγιογράφοι που μαθήτεψαν απ' ευθείας στους δασκάλους τους στη σκαλωσιά και το εργαστήρι. Καθώς όμως όλο πολλαπλασιάζονταν οι εργασίες αγιογραφήσεως ναών και εικόνων, ο αριθμός των αύξανε χωρίς την ανάλογη προετοιμασία τους. Η εργασία μετατρεπόταν σε απλό επαγγελματισμό που ούτε το μυστικό ρίγος της πίστης είχε, ούτε την καλλιτεχνική πρωτοτυπία και ζωντάνια. Τα τελευταία όμως χρόνια άρχισε η αγιογραφία, ιδίως στον τομέα των φορητών εικόνων να ασκείται στο φυσικό της χώρο, το μοναστήρι. Και δεν εννοούμε μόνον το Άγιον Όρος, όπου και πάλιν καλλιεργείται η παραδοσιακή ζωγραφική, αλλά και τα άλλα μοναστήρια, τα διάσπαρτα στα, απόμερα βουνά και τα θαλασσόβρεχτα νησιά. Η Πάτμος, νησί ιερό προσκύνημα όλης της Χριστιανοσύνης, κιβωτός υψηλής εκκλησιαστικής τέχνης, μετέχει σ' αυτό το πνευματικό προσκλητήριο και με τα δύο μοναστήρια της. Γιατί είναι αξιοσημείωτο και ενδιαφέρον ότι η τέχνη της ζωγραφικής των φορητών εικόνων καλλιεργείται τώρα και στα γυναικεία μοναστήρια. Πρωτοπόρος

και από τις κορυφαίες στο δρόμο αυτό η μοναχή Ολυμπιάς της Πάτμου. Από νεαρή κόρη η Θωμαΐς είχε κλίση στη ζωγραφική. Όπως συμβαίνει πάντα, το ταλέντο εκδηλώνεται με την ικανότητα ρεαλιστικής απόδοσης της φύσης, έτσι και η Θωμαΐς σχεδίαζε ελεύθερα και ρεαλιστικά. Γρήγορα όμως και με την προτροπή του φωτισμένου πνευματικού της πατέρα, του μακαριστού Αμφιλοχίου Μακρή, στρέφεται προς την παραδοσιακή εκκλησιαστική τέχνη της Ορθοδοξίας. Κατά ευτυχή συγκυρία την εποχή αυτή -αρχές της δεκαετίας του '60- έχει παλιννοστήσει στην Εκκλησία της Ελλάδος η γνήσια Ορθόδοξη τέχνη, όπως διαμορφώθηκε και καλλιεργήθηκε στα χρόνια του Βυζαντίου και μετά, κι έχουν απομακρυνθεί ή τουλάχιστον περιοριστεί, οι συναισθηματικές, γλυκερές εικόνες που ήσαν ιδιαίτερα προσφιλείς στις γυναίκες. Η Θωμαΐς έχει επίσης την ευλογία να πάρει τα πρώτα της μαθήματα κοντά στον Κόντογλου, τον αδιαφιλονίκητα αυθεντικό εκφραστή της Ορθόδοξης τέχνης εκείνη την εποχή. Ο Κόντογλου θα την καθοδηγήσει με τον τρόπο που συνήθιζαν οι περισσότεροι πρόγονοί του στο Βυζάντιο και την Τουρκοκρατία: μετά τα βασικά μαθήματα στο σχέδιο, στο χρώμα, στην τεχνική, την προτρέπει να σπουδάζει και να εμβαθύνει στη βυζαντινή ζωγραφική αντιγράφοντας στη Μονή της μετανοίας της σεβάσμιες παλιές εικόνες, έργα μεγάλης τέχνης. Ωριμα έργα αυτής της σπουδής που εμπερικλείει και την μοναστική αρετή της υπακοής είναι τα πιστά αντίγραφα από εικόνες της Πάτμου, τη Σταύρωση, τον Άγ. Ιωάννη το Θεολόγο, τον αρκετά φθαρμένο, αλλά και τόσο εκφραστικό Άγ. Νικόλαο. Η επιλογή των προτύπων, που ανήκουν στις αρχές του 16ου αι. οι δύο και του 17ου αι. η τρίτη, και συνδέονται με την Κρητική ζωγραφική προδιαγράφει σε σημαντικό βαθμό την οδό που θα ακολουθήσει στο κατοπινό της έργο. Θα συνεχίσει άλλωστε να κάνει αντίγραφα, όχι πλέον «πιστά» με την έννοια της απόδοσης όλων των λεπτομερειών, των φθορών κ.λπ., αλλά αντίγραφα άλλοτε μεν πολύ συγγενή με τα πρότυπά της κι άλλοτε με μεγαλύτερη ελευθερία ζωγραφισμένα. Άλλοτε αντιγράφει το πλήρες θέμα της εικόνας κι άλλοτε επιλέγει μια λεπτομέρεια που στο χρωστήρα της Ολυμπιάδος χάρη και στην άψογη τεχνική εκτέλεση παίρνει μian αυτάρκεια αυτοτελούς σχεδόν έργου (π.χ. οι αμίαντες θυγατέρες των Εβραίων, πιν. 56, κεφάλι από Μυστικό Δείπνο, πιν. 40 κ.ά.). Τα πρότυπά της είναι κυρίως κρητικές εικόνες των μεγάλων δασκάλων όπως του Μιχαήλ Δαμασκηνού (εκτός από τις πιο πάνω λεπτομέρειες βλ. και το «Μη μου άπτου» με την άρτια χρυσοκονδυλιά και την πραεία έκφραση του Κυρίου). Δεν περιορίζεται όμως μόνο στα κρητικά πρότυπα, αλλά ευρύνει τον αισθητικό της ορίζοντα με την μελέτη και αντιγραφή περιωνύμων εικόνων από την Σερβία και την Βουλγαρία. Αυτά τα αντίγραφα συνιστούν όχι μόνο την άσκησή της στο πνεύμα της βυζαντινής ζωγραφικής αλλά και την προϋπόθεση του προσωπικού της δημιουργικού έργου, όπως π.χ. οι εικόνες για τον Ι.Ναο της Αγ. Φωτεινής στο Ηράκλειο Κρήτης. Η γλυκύτητα στην έκφραση, απαύγασμα εσωτερικής ζωής της ζωγράφου, χαρακτηρίζει τις εικόνες του τέμπλου και το όλο της έργο. Αυτή η τρυφερότητα που διαπερνά την τέχνη της δεν ξεπερνά τα όρια της ασκητικής

αυτοσυγκράτησης που προσδιορίζει το ήθος της Ορθοδόξου πνευματικότητας. Στην απόδοση των σωμάτων επικρατεί περισσότερο η επιπεδικότητα, που ιλαρύνεται όμως από την πλούσια διακοσμητική φαντασία της ζωγράφου σε προσωπικούς μάλιστα χρωματικούς τόνους ιδίως σε εικόνες που δεν δεσμεύονται από μακρά εικονογραφική παράδοση όπως του Αγ. Νεκταρίου, της Αγ. Ολυμπιάδος κ.ά. Στις τοιχογραφίες του καθολικού της Μονής της, του Ευαγγελισμού, η μοναχή Ολυμπιάς επιχειρεί να συνενώσει δύο διαφορετικές τεχνοτροπικές κατευθύνσεις: την τέχνη των παλαιολογείων χρόνων, όπως διαμορφώνεται κυρίως στις εκκλησίες της Σερβίας απ' τη μια μεριά, και την κομψή τέχνη της Κρητικής Σχολής από την άλλη. Από την παλαιολόγεια τέχνη που αγαπά την απόδοση του όγκου με παράθεση συχνά συμπληρωματικών χρωμάτων επηρεάζεται κυρίως στην ζωγραφική των μεμονωμένων Αγίων τόσο των σεβάσμιων γεροντικών μορφών με πλούσιες λευκασμένες γενειάδες, όσο και των νέων μαρτύρων με αβρότητα και των παρθένων με ευλογημένη χάρη. Η κρητική επίδραση είναι ιδιαίτερα φανερή στις συνθέσεις ενώ οδηγός της κύριος είναι ο Θεοφάνης, που το σημαντικότερο έργο του όμως το γνωρίζει από βιβλία. Ο Επιτάφιος Θρήνος ακολουθεί την τοιχογραφία της Μονής Σταυρονικήτα στο Άγιο Όρος με αρκετή πιστότητα, ενώ και οι άλλες παραστάσεις έχουν περισσότερες ή λιγότερες συγγένειες με τα κρητικά πρότυπα.

45. Παρθένα ἡ Καταψή.

45. The Virgin Katakpsi (Relief).

11. Άγγελος. λεπτομέρεια της εικόνας 9.

11. Angel, detail of fig. 9.

46. Η κεφαλή του Προφήτην νικό τίνας

46. The head of John the Baptist "in a bowl"

Ισορροπημένη σύνθεση, ακριβοζυγιασμένο σχέδιο, αρμονικά χρώματα, διακοσμητικό αίσθημα χαρακτηρίζουν την σεμνή αυτή τοιχογραφική της εργασία. Η μοναχή Ολυμπιάς συνεχίζει ταπεινά και μέσα στην ησυχία της Μονής της, όπως έκαναν πανταχού και πάντοτε οι πατέρες και πρόγονοί της στο μακραίωνα δρόμο της Ορθοδοξίας, να ιστορεί τις εικόνες του Χριστού και των Αγίων του, μένοντας πιστή στις παραδεδομένες μορφές όπως επιτάσσει η διδασκαλία της Εκκλησίας, αλλά προσθέτοντας και κάτι από την μοναστική ψυχή της μέσα στην φωτόλουστη χάρη της αγάπης και της ελευθερίας του Χριστού. Η Μοναχή Ολυμπιάς είναι γνωστή ως έγκριτη αγιογράφος, από τους πιστότερους εκφραστές της βυζαντινής τέχνης, συνεχίζοντας μάλιστα την παράδοση, που ανέστησε με το έργο του, ο δάσκαλός της Φώτης Κόντογλους (1895-1965). Καταγόμενη από τα Χανιά της Κρήτης, η κατά κόσμον Θωμαΐς Βασιλάκη, ασκήθηκε στη μοναχική ζωή της Μονής «Μητρός Ηγαπημένου» στην ιερή νήσο Πάτμο, ασκώντας παράλληλα και την αγαπημένη τέχνη της αγιογραφίας, στην οποία από νωρίς αφοσιώθηκε.

23. Τρίμορφον: Θεοτόκος, ἡ Κόρα τοῦ Ἀχωρήτου, μὲ τὸν Ἰησοῦ (κέντρον), τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Θεολόγο (ἀριστερά), καὶ τὸν κτήτορα τῆς Μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἱερομόναχο Ἀμφιλόχιο (δεξιά).

23. Trimorphon: The Mother of God, the Realm of the Infinite, with Jesus (centre), Saint John the Theologian (left), and the founder of the Monastery of the Evangelismos, the hieromonk Amphilochios (right).

Νίκος Ζίας

Ο συγγραφέας είναι επίκουρος καθηγητής του παν/μίου Αθηνών ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΗΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΥ

Πηγή: anemonpnoi-magdalini.blogspot.gr